

FOR FRITIDSODLINGENS RIKSORGANISATION

c/o Koloniträdgårdsförbundet, Åsögatan 149, 116 32 Stockholm, tel. 08-556 930 80/86, fax 08-640 38 98, goran.svanfeldt@fritidsodling.org

2005-07-09

Regeringen
Socialdepartementet

Fritidsodlingens riksorganisation FOR är en samverkansorganisation med fem tretton medlemsorganisationer och sammanlagt drygt 70.000 medlemmar, se bilaga. FOR bevakar medlemmarnas och hela den svenska fritidsodlingens intressen.

Handlingsplan för goda matvanor och fysisk aktivitet

Rapport till regeringen från Statens folkhälsoinstitut och Livsmedelsverket
(Dnr S2005 / 1274 / FH)

Sammanfattning av FORs yttrande

I Sverige finns 2,5 miljoner privata trädgårdar med en yta motsvarande 300 000 hektar. Trädgårdarna upptar 30 procent av tätorternas yta. Ca 75 procent av den vuxna befolkningen har i någon form tillgång till odlingsmöjligheter. Enligt SCB är trädgårdsarbete, näst efter promenader, den vanligaste fritidssysselsättningen utomhus bland vuxna.

Trädgårdarnas betydelse ur hälsosynpunkt är känd sedan långt tillbaka. Aktuell forskning har under det senaste årtiondet givit ny aktualitet åt denna kunskap genom ett stort antal studier av betydelsen ur hälsosynpunkt av bl.a utemiljön, utevistelse, motion samt grönsaker och frukt i födan. Folkhälsoarbetet bör därför knyta an till det stora trädgårdsintresset för att främja friluftsliv och ökad konsumtion av frukt och grönsaker.

Med anledning av Handlingsplanen framför FOR följande förslag:

- Bestämmelser och anvisningar för det statliga stödet till friluftsliv och dess organisationer bör förtydligas så att det klart framgår att fritidsodling är en av de former av friluftsliv som kan komma ifråga.

- Möjligheterna att med anknytning till trädgårdsintresset kunna nå en mycket stor andel av den vuxna befolkningen motiverar en särskild folkhälsokampanj i samarbete med den stora folkrörelse som fritidsodlingen utgör, jfr "Handslaget" i samarbete med idrottsrörelsen. Egenproduktionen av grönsaker, bär och frukt bör uppmuntras som ett sätt att stimulera önskvärda förändringar av matvanorna.

- Myndighetsinstruktioner, anslagsbestämmelser etc som berör trädgårdsområdet bör förtydligas så att utvecklingsstöd även ska kunna ges till gagn för fritidsodlingen och inte som i dag vanligen begränsas till yrkesodlingen. Enkla insatser för rådgivning, bättre växtmaterial mm kan ytterligare stimulera fritidsodlingen och dess folkhälsofrämjande effekter. Konsumentbevakningen på fritidsodlingens område bör tydligt ingå i antingen Konsumentverkets eller Jordbruksverkets ansvarsområde.

- Koloniområdena tillkom från början av folkhälsoskäl och har fortfarande stor betydelse för dem som inte på annat sätt har tillgång till odlingsmöjligheter. Det är därför motiverat att befintliga och nya koloniområden – liksom andra grönområden inklusive trädgårdar - ges en starkare ställning i såväl i miljömålet för God bebyggd miljö som vid den förestående översynen av Plan- och bygglagen.

- Insats 6 i Handlingsplanen bör kompletteras med att även skolträdgård eller andra möjligheter till odling bör ingå i skolans och förskolors närmiljö. Lokala demonstrationsträdgårdar i föreningsregi – fört både barn och vuxna – bör kunna erhålla bidrag exempelvis som friluftsverksamhet.

- Möjligheterna bör uppmärksammas att via trädgårdsintresset nå många äldre invånare och många invandrare beträffande frågor som berör deras hälsa. Detta sker enklast i samverkan med fritidsodlingens organisationer, som även borde ges möjlighet att mera aktivt stödja integrationsarbetet.

- I folkhälsofrågor bör jämsides med andra organisationer även fritidsodlingens organisationer inbjudas att medverka, lägga förslag, avge remissyttranden etc.

Fritidsodlingens omfattning

I Sverige finns 2,5 miljoner privata trädgårdar med en yta motsvarande 300 000 hektar. Trädgårdarna upptar 30 procent av tätorternas yta. Ca 75 procent av den vuxna befolkningen har i någon form tillgång till odlingsmöjligheter, främst i anslutning till småhus eller fritidshus. Enligt SCB är trädgårdsarbete, näst efter promenader, den vanligaste fritidssysselsättningen utomhus bland vuxna. De privata trädgårdarna svarar för en betydande del av landets produktion av grönsaker, frukt och bär, som för många växstslag är större än för den yrkesmässiga odlingen. Under det senaste årtiondet har trädgårdsintresset både ökat, utvecklats och blivit synligt på ett helt nytt sätt.

Trädgårdarnas betydelse för folkhälsan

Trädgårdarnas betydelse ur hälsosynpunkt är känd sedan långt tillbaka. Aktuell forskning har under det senaste årtiondet givit nytt och bättre stöd

för betydelsen ur hälsosynpunkt av bl a utemiljön, utevistelse, motion samt grönsaker och frukt i födan. Trädgårdsmiljön, trädgårdsaktiviteter och trädgårdsprodukter framträder som tydliga positiva livsstilskomponenter i många folkhälsostudier. Trädgårdarna är därför en viktig samhällsresurs för folkhälsan, både förebyggande och aktiverande och för rehabilitering, samtidigt som trädgårdar är en viktig del i många barns uppväxtmiljö.

Handlingsplanens förslag

I Handlingsplanen redovisas ambitiöst ett stort antal förslag till folkhälsofrämjande åtgärder med anknytning till födan och fysiska aktiviteter. Ingen av de uppräknade 79 insatsförslagen nämner trädgårdar eller trädgårdsodling som tänkbara särskilda insatsområden, utan trädgårdsodling nämns – vad vi kan finna - endast på sid. 173 och 174 som viktiga platser för friluftsliv; FOR instämmer naturligtvis i denna bedömning.

Betydande uppmärksamhet ägnas i Handlingsplanen åt betydelsen av ökad konsumtion av frukt och grönsaker, med målet att fördubbla konsumtionen. Påverkan föreslås ske via handeln, skolundervisning, utbildning, EUs jordbrukspolitik etc. Inget nämns om den betydande egenproduktionen som finns av potatis, grönsaker, frukt och bär och hur denna kan bidra till ökad konsumtion och hur egenproduktionen kan stimuleras.

Folkhälsoarbetet bör knyta an till det stora trädgårdsintresset

I Handlingsplanen redovisas ett stort faktaunderlag och många förslag till folkhälsofrämjande åtgärder med anknytning till födan och fysiska aktiviteter. Många av tankegångarna är kända sedan tidigare och speglar väl mycket ett myndighetsperspektiv. Handlingsplanens uttalade modell för folkhälsoarbetet, s k flernivåintervention (s. 82) och ambitionen att "bygga på befolkningens delaktighet" (s. 83) talar för en ännu bredare ansats.

Vi är exempelvis förvånade över att Handlingsplanen – trots flera kontaktförsök från FORs sida under utredningsarbetet – inte ens nämner tanken att via det stora trädgårdsintresset praktiskt stimulera utevistelse, motion och födovalet i folkhälsofrämjande riktning. Möjligheterna att nå en stor del av befolkningen via deras trädgårdsintresse talar för att detta borde ha tagits med i Handlingsplanen.

De senaste tio till femton årens uppsving beträffande bl a nya trädgårdsböcker, trädgårdsprogram i media, trädgårdstidningar och trädgårdsmässor – till vilket bl a FOR medverkat – svarar mot ett starkt och delvis återväckt trädgårdsintresse i befolkningen. Det finns en ökad benägenhet att inte bara se de egna produkterna som vardaglig "basföda" utan även som uppskattade delikatesser och en möjlighet att sätta en personlig prägel på den egna matlagningen. För många har egenodlad potatis, grönsaker, bär etc ett extra psykologiskt värde.

Dagens stora trädgårdsintresse innebär en aktivering och utveckling av tidigare generationers ofta livsnödvändiga husbehovsodling. Det är positivt ur folkhälsosynpunkt och innebär samtidigt ytterligare en möjlighet som inte bör försummas att nå ut med mera information som stimulerar den önskvärda ökade konsumtionen av trädgårdsprodukter. Olika åtgärder kan också bidra

till att det blir lättare och skojigare att odla framgångsrikt, vilket i sin tur bidrar till en generellt positivare attityd till de önskvärda slagen av föda.

Bättre möjligheter till fritidsodling och större möjligheter att även få goda resultat kan antas bidra till ännu mera friluftsliv i våra trädgårdar. Genom flera koloniområden kan flera stadsbor beredas odlingsmöjligheter i bostadens närhet och koloniområdena i än större omfattning fungera även som psykologiskt och socialt viktiga mötesplatser. Även demonstrationsträdgårdar av olika slag – gärna i kombination med rådgivning – ger ökade möjligheter att nå alla fritidsodlare.

Förslag till folkhälsofrämjande åtgärder med anknytning till fritidsodlingen

Stödet till friluftsliv och friluftorganisationer

Riktlinjerna för det nyligen tillkomna statliga stödet för friluftsliv är otydliga beträffande möjligheterna att främja eller stödja trädgårdsodling som en form av friluftsliv. Det ligger exempelvis nära till hands att projektstöd skall kunna ges för att utveckla koloniområden för dem som saknar odlingsmöjligheter och för demonstrationsodlingar i föreningsregi.

Förslag: Bestämmelser och anvisningar för det statliga stödet till friluftsliv och dess organisationer bör förtydligas så att det klart anges att fritidsodling innefattas i de former av friluftsliv som kan erhålla stöd.

Förslag: Möjligheterna att med anknytning till trädgårdsintresset kunna nå en mycket stor andel av den vuxna befolkningen motiverar en särskild folkhälso kampanj i samarbete med den stora folkrörelse som fritidsodlingen utgör, jfr "Handslaget" i samarbete med idrottsrörelsen. Egenproduktionen av grönsaker, bär och frukt bör uppmuntras som ett sätt att stimulera önskvärda förändringar av matvanorna.

Tydligare anvisningar och instruktioner rörande fritidsodlingens betydelse

Dagens fritidsodling har sitt ursprung i den tidigare mycket viktiga husbehovsodlingen, som på olika sätt åtnjöt ett måttligt men långt ifrån betydelselöst samhällsstöd. Det innefattade bl a rådgivning, nationella kvalitetskrav och aktiv kvalitetskontroll för fröer och plantskoleväxter samt växtförädling, trädgårdsförsök och sortprovning för svenska odlingsförhållanden inklusive för fritidsodlingen. Under de senaste tjugo åren har det tidigare stödet med inriktning mot fritidsodlingen i allt väsentligt avvecklats, både av frihandelsskäl och besparingsskäl. I praktiken innebär det att både utvecklingsarbete och konsumentbevakning i stort sett upphört för fritidsodlingens del.

Konkret innebär detta att det i dag är möjligt att sälja plantskoleväxter olämpliga för svenskt klimat eller utan information om växternas härdighet. Sortmässiga framsteg utomlands – exempelvis bättre motståndskraft mot växtsjukdomar – riskerar att inte bli tillgängliga för svenska fritidsodlare eller att nya bättre sorter av äpplen, bär etc inte blir tillgängliga i olika delar av landet. Därigenom tillvaratas inte möjligheten att stimulera fritidsodlarna att

nå bättre odlingsresultat, vilket vi bedömer skulle bidra till ökad konsumtion av grönsaker, frukt och bär

Förslag: Myndighetsinstruktioner, anslagsbestämmelser etc som berör trädgårdsområdet bör förtydligas så att utvecklingsstöd även ska kunna utgå till gagn för fritidsodlingen och inte som i dag vanligen begränsas till yrkesodlingen. Det glapp som efter EU-inträdet uppstått mellan Jordbruksverket och Konsumentverket vad gäller konsumentbevakningen på fritidsodlingens område bör fyllas genom förtydliganden till någon av tänkbara myndigheter eller genom att FOR kan söka stöd för utökad aktiv konsumentbevakning.

Värna befintliga koloniområden och förbättra förutsättningarna för nya

I dag lever enligt SCB 84 procent av befolkningen i tätorterna. Många saknar möjlighet att få tillgång till de folkhälsofrämjande möjligheter till utevistelse, odling och sociala kontakter som tillgång till egen trädgård eller kolonilott innebär. I stället hotas på många ställen befintliga koloniområden av exploatering. Detta är ett av många inslag i bostadssegregationen. – Jfr exempelvis Handlingsplanens förslag till Insats 4.

Förslag: Det är önskvärt att befintliga koloniområden och nya sådana ges en starkare ställning såväl i miljömålet för God bebyggd miljö som vid översynen av Plan- och bygglagen (jfr Insats 53 i Handlingsplanen). – Som jämförelse kan nämnas att i bl a Danmark är koloniområden skyddade genom mycket restriktiva regler för exploatering.

Erfarenheter och kunskap om odling måste överföras till nästa generation

Förslag: Förslaget till Insats 6 i Handlingsplanen bör kompletteras med att även skolträdgård eller andra möjligheter till odling bör ingå i skolors och förskolors närmiljö, bl a för att öka medvetandet om möjligheterna till egen odling av potatis, grönsaker och bär. Jfr Insats 65 om hållbar utveckling i Handlingsplanen.

Förslag: Föreningar bör kunna söka stöd till anläggande av lokala demonstrationsträdgårdar för både barn och vuxna, stödet bör kunna utgå från medel avsedda för både folkhälsoåtgärder och miljöåtgärder.

Fritidsodlingens särskilda betydelse för bl a äldre och invandrare

SCBs statistik rörande befolkningens levnadsförhållanden visar att trädgårdsarbete vid sidan av promenader är den dominerande fritidssysselsättning bland medelålders och äldre. Detta gäller i stort sett oberoende av vilka sociala indelningar som görs. Trädgårdsintresset och trädgårdsaktiviteter är således påfallande jämnt fördelat inom befolkningen. För många medelålders och äldre är trädgårdsarbetet en viktig form av allsidig motion i egen takt i kombination med psykologisk stimulans och därmed särskilt viktig för deras bestående hälsa.

Många invandrare medför erfarenheter av bl a grönsaksodling från hemländerna. Eftersom en stor andel av invandrarna bor i flerbostadshus har de som regel inte tillgång till egen trädgård, utan är beroende av att kunna arrendera kommunala odlingslotter. Inte minst för äldre och

arbetslösa invandrare – men även för många kvinnor och barn bland invandrarna – är möjligheten att ha egen odling av stor psykologisk, ekonomisk och social betydelse och därmed av folkhälsomässig betydelse. Därtill kommer även möjligheterna till alldaglig kontakt med grannar och svensk folkrörelsetradition. Språkbarriärer och okunskap om svenska odlingsförhållanden kan däremot vara problem.

Förslag: Möjligheterna bör uppmärksammas att via trädgårdsintresset nå många äldre invånare och liksom de särskilda möjligheterna att på likartade sätt nå många invandrare beträffande frågor som berör deras hälsa. Stöd bör kunna ges för integrationsarbete i anslutning till koloniområden.

Natur och trädgård har en vidare betydelse för folkhälsan

Senare tids forskning har – något överraskande – visat att kontakter med natur och trädgård - sett ur folkhälsosynpunkt - utöver motions- och födoaspekterna även har värdefulla psykologiska och rehabiliterande effekter. Detta berörs bara i förbigående i handlingsplanen (s. 89 och 207).

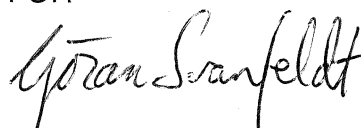
Förslag: Vi anser att även denna aspekt bör beaktas i det fortsatta arbetet att främja folkhälsa i enlighet med Handlingsplanens Insats 72 för främjande av fysisk aktivitet, sociala relationer och psykisk hälsa.

Fritidsodlingen som remissinstans och samrådspartner

I Handlingsplanen nämns på många ställen vikten av samarbete med folkrörelser, berörda organisationer etc (s. 99, 107, 174). Eftersom fritidsodlingen som en traditionell folkrörelseorganisation är en relativt sen företeelse kommer fritidsodlingen sällan med som remissinstans eller samrådspartner i olika frågor som på olika sätt berör fritidsodlingen.

Förslag: I folkhälsofrågor som har anknytning till fritidsodlingen bör även fritidsodlingens organisationer inbjudas att medverka.

För Fritidsodlingens Riksorganisation FOR

Källhänvisningar.

- Lise-Lotte Björkman Fritidsodlingens omfattning och betydelse, Rapport från Sveriges Lantbruksuniversitet 2001
- SCB Fritid i Sverige 1976 – 2002, SCB 2004
- Ingemar Norling Naturens och trädgårdens betydelse för hälsa och livskvalitet, Göteborgs botaniska trädgård 2001

Kopia f k till:

Folkhälsoinstitutet, Livsmedelsverket, Jordbruksverket, Integrationsverket, Boverket

Bilaga: Översikt över FORs medlemsföreningar